

УДК 581.526.42(477.53)

Н. О. Власенко

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, м. Дніпропетровськ

РУДНЯНСЬКИЙ ЛІСОВИЙ МАСИВ ЗЕЛЕНОЇ ЗОНИ МІСТА ПОЛТАВИ (ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ТА ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ)

Проведено комплексне дослідження природних та штучних лісів Руднянського лісового масиву, яке знаходиться в межах зеленої зони м. Полтави. Вказано типи за О.Л. Бельгардом. Наведено їх еколого-біологічну, типологічну та ґрунтово-геоботанічну характеристики.

Ключові слова: типологія лісів, ґрунтовий розріз, природні біогеоценози.

Робота є фрагментом НДР в рамках держбюджетної теми «Екологічні принципи відновлення і створення захисних лісів в степу, їх роль в підвищенні родючості ґрунтів» (номер державної реєстрації теми № 0112U000191).

Природні та штучні ліси несуть на собі величезне рекреаційне, антропогенне навантаження. Основним завданням на сучасному етапі охорони лісів стоїть визначення напрямків та джерел забезпечення збалансованого розвитку лісового господарства, включаючи систему заходів, спрямованих на посилення екологічних, соціальних та економічних функцій лісів, забезпечення раціонального використання лісових ресурсів [11, 19]. Справі збереження та відтворення лісових ресурсів, охорони природних багатств присвятили життя видатні вітчизняні лісівники: Г.М. Висоцький, Г.Ф. Морозов, В.В. Докучаєв, О.Л. Бельгард, П.С. Погребняк, Д.Б. Воробйов та інші. Саме вони стали на захист лісів, переконливо довели, що ліси України сьогодні мають неоціненне значення, насамперед, не як сировинні запаси, а як джерело життєдайного впливу на біосферу [2, 4, 12, 21].

Вчення В.В. Докучаєва про утворення ґрунтів при взаємодії таких факторів як материнська порода, клімат, рослинний і тваринний світ, рельєф, геологічний вік Землі привело до формування поняття – ґрунт як підсумковий компонент біогеоценозу. Ним запропонований природно-історичний метод бонітировки ґрунтів для оцінки якості земель та земельного кадастру дозволив створити наукову класифікацію ґрунтів, основу на генетичному принципі [11]. В.В. Докучаєв (1882) з експедицією проводив уперше дослідження сірих лісових ґрунтів Полтавщини. У 1892 р. В.В. Докучаєв зробив комплексну характеристику природи Полтавщини, а разом з цим і рослинного світу лісів [13, 14]. У книзі «Наши степи прежде и теперь» (1892), В.В. Докучаєв вказує на те, що вже на кінець XIX ст. від типової степової флори, яка колись покривала чорноземні ґрунти Полтавщини, залишились досить невеликі території.

Загальна площа сучасних земель лісового фонду Полтавського району складає 19,3 тис. га, а лісовий фонд м. Полтава – 270,8 га. Лісистість Полтавського району становить 15,5%, а м. Полтави – 2,6%, за даними Полтавського Держкомлісгоспу [6, 17, 19], яка більше ніж у 3 рази нижче норми, вказаної В.В. Докучаєвим, що досліджував лісостепові і степові ландшафти Полтавської губернії в кінці XIX ст. [11, 18]. Більш ніж 62% лісів Полтавщини є штучно створеними і потребують посиленого догляду.

До лісів зеленої зони м. Полтави входять культурні насадження міста і приміські ліси штучного та природного походження, які відносяться до Чалівського, Розсошанського та Руднянського лісництв, котрі підпорядковані Полтавському Держкомлісгоспу.

У науковій літературі відсутні публікації, що системно відображають результати досліджень, проведених у лісових масивах. Різними науковцями в різні роки вивчалися окремі типи рослинності, в окремих роботах наведено загальну характеристику лісів.

Метою роботи було дослідження типології лісів, еколого-біологічної, типологічної та ґрунтово-геоботанічної характеристики природних і штучних лісів Руднянського лісового масиву.

Матеріал та методи дослідження. Експериментальні дослідження проводилися в межах зеленої зони м. Полтава. Об'єктом дослідження був стан природних біогеоценозів та штучних культургеоценозів Розсошанського лісництва. Геоботанічний опис природних лісів проводився на основі типології О.Л. Бельгарда [1, 2]. У рамках дослідження були закладені пробні ділянки в лісових фітоценозах, що зростають в умовах різного типу зволоження – від сухуватих лісорослинних умов до боліт [2, 3, 5, 10, 22]. Опис ґрунтового розрізу проводився за загальноприйнятими методиками [4, 15, 16].

Результати дослідження та їх обговорення. Руднянське лісництво складається з 118 кварталів загальною площею 4622,0 га, входить до складу ДП «Полтавський лісгосп» і розташоване в північно-східній його частині на території Котелевського, Полтавського та Диканського адміністративних районів [20]. Лісові масиви лісництва розташовані в зоні Лісостепу лівобережжя Дніпра в межах Дніпрово-Донецької впадини. Середня температура повітря + 7,2°C, абсолютний максимум + 37°C, а мінімум –

35°C. Середня кількість опадів 443 мм. За час вегетаційного періоду (180 днів) випадає біля 70% опадів. Середня кількість засушливих днів – 15, а з ливнями – 12 днів. Середня глибина промерзання ґрунту 70 см, максимальна 110 см. Постійний сніговий покрив встановлюється з 15 грудня, а тане – 20 березня. Середня висота снігу 17 см. Клімат району розміщення лісництва характерний чергуванням днів з морозами і відлигами в осінньо-зимовий період і нерівномірним випаданням дощів в весняно-літній період. Вітри переважають: взимку південно-східних і східних напрямлень, весною та восени південно-східних напрямлень, влітку південно-східних та північно-східних напрямлень [6, 18, 20].

Найбільш типовими лісовими масивами на території ДП «Полтавського лісгоспу» є дубові (діброви) та соснові ліси (бори), що зростають на терасах річкових долин [19]. Основними деревними і кущовими породами природних лісів являються дуб звичайний, вільха клейка, осика, липа серцелиста, клен татарський, бруслина бородавчата, крушина ламка, ліщина звичайна та інші види. Найбільш розповсюдженими типами лісу на досліджуваній території, згідно з типологією лісів О.Л. Бельгарда, виявилися: свіжий дубо-сосновий субір – 31,9%, свіжий сосновий бір – 9,1%, свіжа і суха клено-липова діброва – 27,2% та 6,3% відповідно. На долю лісу з надмірно-вологими ґрунтами припадає 5,3% покритих лісом земель. На території Руднянського лісництва площа вкритих лісовою рослинністю земель становить 4036,1 га, загальний запас – 1135,03 тис. м³, середня зміна запасу 20,41 тис. м³, вік – 57 років, бонітет – 1,1, повнота – 0,74, запас 281 м³/га, середня зміна запасу на 1 га 4,7 м³, склад 7С31Дзк1Дз1Влч [20].

За результатами проведених досліджень та літературних даних [7, 9, 19, 20, 23] дендрофлора Руднянського лісового масиву зеленої зони м. Полтава нараховує 35 деревно-кущових видів, 27 родів, 15 родин, 2 відділи. Відділ *Pinophyta* представлений родиною *Pinaceae* Lindl. з двома видами, а відділ *Magnoliophyta* включає 14 родин, 26 родів та 33 види. Основними типами лісів у складі вивченого лісового масиву є дубняки, сосняки, чорновільшатники, осичники, тополятники, березняки. Тобто переважаючими представниками є шість деревних видів. Встановлено, що основними лісоутворюючими видами є угруповання з сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.), родина Соснові (*Pinaceae*), дуба звичайного (*Quercus robur* L.), родина Букові (*Fagaceae* A.Br.), вільхи чорної (*Alnus glutinosa* (L.) Gaertn.), берези повислої (*Betula pendula* Roth), родина Березові (*Betulaceae* C.A. Agardh.), тополі білої (*Populus alba* L.), осики (*Populus tremula* L.), родина Вербові (*Salicaceae* Lindl.).

Переважаючі типи ґрунтів на території Руднянського лісництва є темно-сірі лісні опідзолени суглинисті ґрунти, типічні чорноземи та опідзолені важкосуглинисті чорноземи, а в заплаві р. Ворскла та Коломак – торф'яно-болотні ґрунти. Найбільш розповсюджені різновиди ґрунтів на досліджуваній території – темно-сірі лісові опідзолені суглинисті та важко суглинисті ґрунти на лесах. Вони виокремлені на рівнинних плато. Вміст гумусу 7-8 %. Глибина залягання ґрунтових вод (верховодки) пов'язана з заляганням підстилаючих щільних червоно-бурих глин (водоупорний горизонт) і коливається в залежності від елементів рельєфу та ступеня еродованості ґрунтів від 15 до 34 м [19]. Чорноземи опідзолені суглинисті та важкосуглинисті виділені переважно на плато зі схилами південних, південно-східних та південно-західних експозицій чи під оранкою, повторно залісненими ділянками староорних земель. Ґрунти мають високу поглинальну здатність, сприятливі водні, повітряні, теплові властивості, значний запас легкорозчинних поживних солей, особливо азотних, вміст гумусу 4-6 %.

Чорноземи типові виділені на рівнинних плато та їх схилах у південній частині лісгоспзагу. Вміст гумусу близько 5-10 %. Ґрунтові води знаходяться глибше 5-15 м. Чорноземні ґрунти сформувалися на древньоалювіальних відкладеннях глинисто-піщаного і супіщаного механічного складу на боровій терасі під природними куртинами дубових насаджень, а також на лівому березі р. Ворскла та її приток (р. Орчик) під культурами сосни. Вміст гумусу 7,5 % [19].

Заплавні ґрунти поділяються на три частини: прируслову, центральну і притерасну. В прирусловій частині формуються найбільш легкі по механічному складові пластові ґрунти, сформовані на свіжих паводкових наносах із слабогумусованих прошарків. В них мало гумусу (не більше 1 %) і поживних речовин. У зв'язку з цим родючість їх низька. У центральній частині заплав сформувалися супіщані та суглинисті ґрунти з більш потужним профілем на масивніших, часто окарбонатованих чи карбонатних ґрунтоутворюючих породах. При повенях на місцевості широко розливається і надовго затримується вода, багата на мулові частки. Це найбагатші ґрунти заплави.

Дернові ґрунти сформувалися на боровій терасі ріки Ворскла на древньоалювіальних відкладеннях від піщаного і глинисто-піщаного механічного складу до супіщаного з суглинистими прошарками. За потужністю вони поділяються на: потужні Н + НР більше 51 см; розвинені Н + НР 21-50 см; слабозвинені до 20 см [19]. Окрім цього дернові ґрунти розділені за механічним складом від піщаних до супіщаних, що охоплює різноманіття типів, умов місця зростання від борів до суборів. Багатства цих ґрунтів невеликі, вміст гумусу не перевищує 1 %. Вони мають гарну аерацію та дуже низькі водоутримуючі властивості. При низькому стоянні ґрунтових вод і довготривалій відсутності насаджень ґрунти страждають від засухи.

Болотні ґрунти, а серед них торф'яно-болотні і торф'яники, утворилися в низовинах притерасної заплави, колишніх старицях, на яких в даний час зростають вільхові асоціації. За наявності торф'яного прошарку від 0 см до 100 см ґрунти називаються малопотужними торф'яниками, від 21 см до 50 см – торф'яно-болотними, до 20 см – торф'янисто-болотними. Потенційна родючість цих місцевостей достатньо велика. В цілому ґрунти лісництва за своїми властивостями є лісопридатними. Їх родючість може забезпечити високий лісовирощувальний потенціал деревних та чагарникових порід.

Уперше за методом лісової типології О.Л. Бельгарда розпочато вивчення природних та штучних лісів Руднянського лісового масиву зеленої зони м. Полтави. Досліджені в межах лісництва угруповання відносяться до гігروتопів короткозаплавних лісів та позазаплавних аренних лісів. Тип лісу визначається приналежністю до певного трофо- і гігротопу і пов'язаний з фактором заплавної конкретності місця існування. У визначенні властивостей екотопу провідне місце належить рослинності, яка найповніше відображає всю багатовимірність умов. В межах типу лісу розрізняють рослинні асоціації, які дають уявлення про ценоз із флористичної точки зору. Кожному типу лісу може відповідати одна або декілька асоціацій з певним видовим складом деревного, чагарникового і трав'яного ярусів. Типологічна характеристика штучних лісів О.Л. Бельгарда будується на трьох одиницях таксономічного рангу [1, 2]: тип лісорослинних умов, тип екологічної структури і тип деревостану.

Еколого-біологічні особливості та типологія природних біогеоценозів Руднянського лісового масиву. Пробна площа № 35 розміщена в кварталі 63-б Руднянського лісництва, у вирівняній ділянці на уступі борової тераси, в лісі природного походження з дуба звичайного (*Quercus robur L.*), з участю липи серделистої (*Tilia cordata Mill.*), клена гостролистого (*Acer platanoides L.*) в першому деревному ярусі та ясеня звичайного (*Fraxinus excelsior L.*), клена польового (*Acer camperstre L.*), груші звичайної (*Pyrus communis L.*), в'яза голого (*Ulmus glabra Huds.*) в другому ярусі.

Тип лісо-рослинних умов – супісок вологих (СП₃). Тип світової структури – тінювий, світловий стан нормальний, третього вікового ступеню розвитку. Тип деревостану – 4 Д. зв., 2 Л. с., 1 К. г., 2 Яс., вік – 100 років, висота – 24-26 м. Зімкненість – 0,6-0,8. Тип лісу – Дас₃ (липово-ясеневі діброва із яглицею).

Типологічна формула (за О.Л. Бельгардом, 1971):
$$\frac{СП'_3}{Тін. - III} 4Д.зв.2Л.с.1К.г.2Яс.$$

Підріст добре розвинений, представлений кленом польовим (*Acer camperstre L.*), в'язом граболистим (*Ulmus carpinifolia Rupp. Ex G. Suckow*), ліщиною звичайною (*Corylus avellana L.*), грушою звичайною (*Pirus communis L.*). Підлісок складається переважно з ліщини звичайної (*Corylus avellana L.*).

Трав'янистий покрив має плямистий характер, куртинного типу, одноярусний, мало диференційований, представлений головним чином яглицею звичайною (*Aegopodium podagraria L.*), кропивою дводомною (*Urtica dioice L.*), зірочником ланцетовидним (*Stellaria holostea L.*), переліскою багаторічною (*Mercurialis perennis L.*), купиною багатоквітковою (*Polygonatum multiflorum (L.) All.*), медункою темною (*Pulmonaria obscura Dumort.*), фіалкою дивною (*Viola mirabilis L.*).

Лісова підстилка двошарова, суцільна, потужністю 7 см. Характеристика ґрунтового розрізу (липово-ясеневі діброва із яглицею), Н₀ 0–7 см Лісова підстилка, двошарова, суцільна, складається із напіврозкладеного опаду дуба, липи, клена, ясеня; Н₁ 0–8 см.; Темно-бурий, гумусований горизонт, сухий, пухкий. Структура зерниста. Добре насичений кореневими системами. Перехід по кольору; hP 8–40 см

Темно-сірий, світліший попереднього, слабкогумусований, супіщаний горизонт, сухий, щільний. Структура зерниста. Пронизаний корінням. Перехід по зміні забарвлення; Р₁ 40–70 см Світло-сірий, супіщаний горизонт, сухий, щільний, зернистий. Щільність підвищується, корененасиченість падає; Р₂ 70–200 см Світло-сірий, світліше попереднього, пісок, свіжий, дуже щільний зернистий. Перехід ясний; Р₃ 200–230 см Білий, пісок, свіжий, щільний, зернистий; Ґрунт – заплашний, лісо-лучний, багатогумусний, супіщаний; Пробна площа № 33 розміщена в кварталі 63 Руднянського лісництва, в заплаві лівого берега річки Ворскли, на уступі борової тераси в умовах доброї оводненості, з вільхи клейкої (*Alnus glutinosa (L.) Gaerth.*). Місцерозташування рівне; Тип лісо-рослинних умов – супісок мокрий (СП₅); Тип світової структури – тінювий, світловий стан нормальний, третього вікового ступеню розвитку; Тип деревостану – 10 В. кл., вік – 20-30 років, висота – 15 м. Зімкненість – 0,5-0,7. Тип лісу – Д'н₅ (вільшатник з болотним крупнотрав'ям); Типологічна формула (за О.Л. Бельгардом, 1971):

$$\frac{СП'_5}{Тін. - III} 10В.кл.$$

Підлісок складається переважно з крушини (*Frangula alnus Mill.*) та ліщини звичайної (*Corylus avellana L.*).

Трав'янистий покрив має купинний характер, моквинного типу і складається головним чином з уруті (*Myriophyllum verticillatum L.*), осоки прибережної (*Carex riparia Curt.*), осоки дернистої (*Carex cespitosa L.*), череди трироздільної (*Bidens tripartite L.*), цикути отруйної (*Cicuta virosa L.*), очерета

звичайного (*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.), теліптериса болотного (*Thelypteris palustris* Schott.), ожини сизої (*Rubus caesius* L.), повія (*Lucium barbatum* L.).

Лісова підстилка суцільна, потужністю 5 см. Характеристика ґрунтового розрізу (вільшатник з болотним крупнотрав'ям); Н₀ 0–5 см Лісова підстилка потужна, складається з напіврозкладеного опаду вільхи; Н₁ 0–7 см Чорний, гумусовий, сухий, пухкий, грудкуватий. Добре корененасичений; Н_{р2} 24–35 см Темно-сірий, гумусовий, свіжий, пухкий, грудкувато-зернистої структури, корененасичений. Перехід по кольору; Р₁ 35–40 см.; Сірий, супісок, вологий, нерівномірний, щільніше попереднього, зернистий. Корененасиченість знижується. Перехід по кольору; Р₂ 40–100 см Світло-сірий пісок, мокрий, щільний, зернистий. Слабо корененасичений; Ґрунт – заплашний, лісо-лучний, багатогумусний, супіщаний.

Пробна площа № 34 розміщена в кварталі 58-63 Руднянського лісництва, в заплаві лівого берега річки Ворскли, з осики (*Populus tremula* L.) в першому деревному ярусі та в'яза шорсткого (*Ulmus glabra* Huds.) з присутністю вільхи клейкої (*Alnus glutinosa* (L.) Gaerth.) в другому ярусі. Місцерозташування рівне. Тип лісо-рослинних умов – супісок вологий (СП'₃). Тип світової структури – напівтіньовий, світловий стан нормальний, третього вікового ступеню розвитку. Тип деревостану – 7 Ос., 2 В. ш., 1 В. кл., вік – 40-50 років, висота – 20 м. Зімкненість – 0,6. Тип лісу – Дас'₂₋₃ (вологуватий осичник з широко

трав'ям). Типологічна формула (за О.Л. Бельгардом, 1971):
$$\frac{СП'_3}{H / \text{мін.} - III} 7Ос.2В.ш.1В.кл.$$

Підріст добре розвинений, представлений ясенем звичайним (*Fraxinus excelsior* L.), кленом польовим (*Acer camperstre* L.). Підлісок складається переважно з ліщини звичайної (*Corylus avellana* L.), свидини кровяної (*Swida sanguinea* (L.) Opiz), черемхи (*Padus avium* Mill.), бруслини європейської (*Euonymus europaea* L.), клена польового (*Acer camperstre* L.), липи серцелистої (*Tilia cordata* Mill.).

Трав'янистий покрив має трансформований характер, складається в основному з розхідника звичайного (*Glechoma hederacea* L.), кропиви дводомної (*Urtica dioice* L.), глухої кропиви пурпурової (*Lamium purpureum* L.), зірочника злаковидного (*Stellaria graminea* L.), купини багатоквіткової (*Polygonatum multiflorum* (L.) All.), просянки розлогої (*Milium effusum* L.), фіалки дивної (*Viola mirabilis* L.).

Лісова підстилка нечітко двошарова, потужністю 4 см. Характеристика ґрунтового розрізу (вологуватий осичник з широкотрав'ям); Н₀ 0–2 см Лісова підстилка у напіврозкладеному стані, з листя осики, в'яза, вільхи; Н₁ 0–10 см Темно-сірий, гумусований, свіжий, розсіпчастий, грудкувато-зернистої структури горизонт. Добре корененасичений. Перехід по кольору; Н₂ 10–35 см Сірий, гумусований, свіжий, пухкий, грудкуватої структури горизонт. Добре корененасичений. Перехід по збільшенню щільності та забарвленню; Н_р 40–50 см Світло-сірий, супіщаний горизонт, слабовологий, щільний, зернистий. Корененасиченість знижується. Зміна кольору; Р₁ 50–75 см Білий пісок, вологий, щільний, зернистий. Корененасиченість незначна. Перехід по забарвленню; Р₂ 75–85 см

Темно-сірий супісок, вологіший попереднього, щільний, зернистий. Перехід по кольору; Р₃ 85–120 см Сірий супісок, сирий, щільний, зернистий з крапляннями бурого кольору. Перехід по зміні забарвлення; Р₄ 120–150см Жовтий пісок, мокрий, щільний, зернистий; Ґрунт – заплашний, лісо-лучний, багатогумусний, супіщаний.

Еколого-біологічна характеристика та типологія штучних культурбіогеоценозів Руднянського лісового масиву. Пробна площа № 30 розміщена в кварталі Руднянського лісництва, на борівій терасі р. Ворскла, в насадженнях з сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.). Місцерозташування: рельєф горбистий.

Тип лісо-рослинних умов – супісок сухуватий (СП₁). Тип світової структури – напівтіньовий, світловий стан нормальний, третього вікового ступеню розвитку. Тип деревостану – 10 С. зв., вік – 50–60 років, висота – 12–15 м. Зімкненість – 0,6. Тип лісу – АВ₁ (сосняк з сухуватим різнотрав'ям). Лісотипологічна формула лісового культурбіогеоценозу (за О.Л. Бельгардом, 1971):

$$\frac{СП_1}{H / \text{мін.} - III} 10С.зв.$$

Підріст добре розвинений, представлений дубом звичайним (*Quercus robur* L.), березою бородавчатою (*Betula pendula* Roth.), горобиною звичайною (*Sorbus aucuparia* L.), кленом гостролистим (*Acer platanoides* L.), осикою (*Populus tremula* L.).

Трав'янистий покрив, рідкорізнотравний з участю тонконога звичайного (*Poa trivialis* L.), купини запашної (*Polygonatum multiflorum* (L.) All.), грястиці збірної (*Dactylis dlomerata* L.), з моховим килимовим покривом – дикранума віничного (*Dicranum scoparium* Hedw.).

Лісова підстилка двошарова, суцільна, потужністю 3 см. Характеристика ґрунтового розрізу (сосняк з сухуватим різнотрав'ям); Н₀ 0-3 см Лісова підстилка двошарова, складається із напіврозкладених хвої сосни і листя деревних порід; Н₁ 0-4 см Темно-сірий, гумусований горизонт, сухий, пухкий, зернистий. Добре корененасичений. Перехід по кольору; Н_р 4-40 см Світло-сірий, супіщаний,

свіжий, розсіпчастий, безструктурний. Слабо корененасичений. При підсиханні слабо цементується. Перехід по зміні забарвлення і зростанню щільності; P₁ 40-85 см. Темно-сірий пісок, нерівномірний, з вкрапленням світлого піску, свіжий, розсіпчастий, зернистий. Перехід по посиленню кількості окису заліза. Корененасиченість падає; P₂ 85-140 см. Забарвлення світло-сіре, нерівномірне з вкрапленнями, супісок, вологий, розсіпчастий, зернистий; P₃ 140-220 см. Світло-сірий, світліше попереднього, зі смугастими вохристими вкрапленнями, супісок, вологіший попереднього, щільний, зернистий; Грунт – дерново-боровий, малогумусний, супіщаний.

Пробна площа № 32 розміщена в кварталі 80-3 Руднянського лісництва в блюдцевих зниженнях на боровій терасі р. Ворскла серед лісокультур сосни звичайної в насадженнях з берези бородавчатої (*Betula pendula* Roth.). Місцерозташування рівне. Тип лісо-рослинних умов – супісок свіжуватий (СП₁₋₂). Тип світової структури – напівосвітлений, світловий стан нормальний, третього вікового ступеню розвитку. Тип деревостану – 10 Беб. б., вік – 40 років, висота – 13-15 м. Зімкненість – 0,6. Тип лісу – АВ₁₋₂ (свіжуватий березняк з куничником наземним). Типологічна формула лісового культурбіогеоценозу (за

О.Л. Бельгардом, 1971): $\frac{СП_{1-2}}{H / осв. - III} 10Бер.б.$

Підріст добре розвинений, представлений дубом звичайним (*Quercus robur* L.), ясенем, кленом гостролистим (*Acer platanoides* L.), кленом польовим (*Acer camperstre* L.), осикою (*Populus tremula* L.), ліщиною звичайною (*Corylus avellana* L.), робінія звичайна (*Robinia pseudoacacia* L.), крушина ламка (*Frangula alnus* Mill. (*Rhamnus frangula* L.), в'язом гладким (*Ulmus laevis* Pall.), бруслиною бородавчатою (*Euonymus verrucosa* Scop.).

Трав'янистий покрив одноярусний, представлений, головним чином, куничником наземним (*Galamagrostis epigeios* (L.) Poth), тонконогом звичайним (*Poa trivialis* L.), дріком красильним (*Genista tinctoria* L.), ситником скупченим (*Juncus conglomeratus* L.). Лісова підстилка двошарова, суцільна, потужністю 4 см; Характеристика ґрунтового розрізу (свіжуватий березняк з куничником наземним); H₀ 0-4 см. Підстилка розвинута слабо, двошарова, напіврозкладена, пухка; H₁ 0-7 см. Бурий, гумусний, сухий, пухкий, зернистий горизонт. Добре корененасичений, присутні ходи мезофауни. Перехід по забарвленню; H_{р2} 7-20 см. Темно-сірий, супіщаний, сухий, розсіпчастий, зернистий, горизонт. Спадає корененасиченість. Перехід по забарвленню та збільшенню щільності; hP 20-35 см. Світло-сірий, нерівномірно забарвлений, супіщаний, свіжий, щільний, зернистий. Перехід по кольору; P₁ 35-78 см. Бежевий, світліше попереднього пісок, вологий, щільний, зернистий. Присутні вкраплення буро-рудого кольору. Перехід по кольору; P₂ 78-113 см.; Білісуватий, світліше попереднього пісок, вологий, щільний, зернистий, з вкрапленням ржаво-бурого кольору вертикально продовговуватими плямами неправильної форми. Перехід по зміні забарвлення; P₃ 113-147 см. Світло-бурий, темніший попереднього супісок, неоднорідний, сирий, щільний, зернистий, з пластовими вкрапленнями світлого піску та фрагментами темно-бурих вкраплень по всьому горизонту. Перехід по кольору; P₄ 147-170 см. Бурий, до темно-бурого, темніше попереднього супісок, сирий, дуже щільний, зернистий; Грунт – лісо-лучний, малогумусний, супіщаний. У лісовому фонді переважають насадження сосни звичайної (2720,9 га) і дуба черешчатого (633,8 га) [20]. Питома вага цих порід в покритих лісом землях зменшилася. Причина цьому – лісовідновлювальні рубки та суцільні санітарні рубки в епіцентрах кореневої губки і після пожеж при незакінченому процесі лісовідновлення на цих площах, а також їх заліснення природним шляхом після загибелі культур, про що свідчить збільшення площі берези повислої, тополі білої, осики, ясеня звичайного, клена гостролистого та інших культур.

Керуючись основними показниками по лісовому фонду і їх динаміці та на основі аналізу господарської діяльності Полтавського Держкомлісгоспу зроблено висновки, що дозволяють в цілому оцінити екологічний стан лісів з лісовлаштуванням як задовільний [8, 20]. Всі види господарської діяльності в лісництві (рубки головного користування, рубки проміжного користування, заходи по лісозахисту, меліорація, використання угідь і ресурсів побічного користування, виробництво товарів народного вжитку та виробів виробничого призначення) ведуться в основному з дотриманням діючих нормативних актів і направлені на підвищення якісного стану та продуктивності лісів, збереження і посилення їх захисних функцій та негативного впливу на навколишнє середовище.

Висновки

- З'ясовано, що основними типами лісів у складі вивченого лісового масиву є дубняки, сосняки, чорновільшатники, осичники, тополятники, березняки. Тобто основними лісоутворюючими видами є шість деревних видів. Дендрофлора Руднянського лісового масиву зеленої зони м. Полтава нараховує 35 деревно-кущових видів, 27 родів, 15 родин, 2 відділи.
- Проведене дослідження Руднянського лісового масиву дозволило виявити три типи природної лісової рослинності: Дас'3 (липово-ясенєва діброва з яглицею), D'n5 (вільшатник з болотним крупнотрав'ям), Дас'2.

з (вологуватий осичник з широкотрав'ям) та два типи штучної лісової рослинності: АВ₁ (сосняк з сухуватим різнотрав'ям) і АВ₁₋₂ (свіжуватий березняк з куничником наземним).

3. Досліджені різні варіації ґрунтів. Встановлено, що у вивчених природних фітоценозах тип лісо-рослинних умов – супісок з різними варіаціями (СП^{1/3}, СП^{1/5}), у штучних культурфітоценозах – супісок сухуватий (СП₁) та супісок свіжуватий (СП₁₋₂). Переважаючі типи ґрунтів на території Руднянського лісництва є темно-сірі лісні опідзолені суглинисті ґрунти, типічні чорноземи та опідзолені важкосуглинисті чорноземи, а в заплаві р. Ворскла та Коломак – торф'яно-болотні ґрунти.

4. Детальна еколого-біологічна характеристика фітоценозів та встановлення особливостей едафотопів Руднянського лісового масиву дадуть змогу реконструювати існуючі насадження зеленої зони м. Полтави та організувати стаціонарні дослідження над ними, з метою більш раціонального їх використання та збереження.

Список літератури

1. Бельгард А. Л. Лесная растительность юго-востока УССР / А.Л. Бельгард. – К.: КГУ. - 1950. – 264 с.
2. Бельгард А. Л. Степное лесоведение / А. Л. Бельгард. – М.: Лесная пром-сть. - 1971. – 336 с.
3. Брадїс С. М. Рослинність УРСР. Ліси / С. М. Брадїс. – К.: Наук. думка/ - 1971. – 460 с.
4. Белова Н. А. Экология, микроморфология, антропогенез лесных почв степной зоны Украины / Н.А. Белова. – Д.: Изд-во ДГУ. - 1997. – 264 с.
5. Белова Н. А. Естественные леса и степные почвы: моногр. / Н.А. Белова, А.П. Травлеев. – Д.: ДГУ.-1999.–348с.
6. Білоусько О. А. Полтавщина Природа. Традиції. Культура / уклад. О. А. Білоусько. –Полтава:Оріяна-2007.–104с.
7. Байрак О. М. Конспект флори Полтавщини. Вищі судинні рослини / О.М. Байрак, Н.О. Стецюк. – Полтава: Верстка, 2008. – 196 с.
8. Власенко Н. О. Антропогенне порушення лісових земель в Полтавській області / Н. О. Власенко // Питання степового лісознавства та лісової рекультиваци земель. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. – С. 153-160.
9. Доброчаева Д. Н. Определитель высших растений Украины / Д. Н. Доброчаева, М. И. Котов, Ю. Н. Прокудин [и др.] – К.: Наук. думка. - 1987. – 548 с.
10. Дядько В.Н. Эколого-биологическая и типологическая характеристика лесов защитных зон промышленных центров степного Приднепровья (на примере г. Днепропетровска): дис. на соиск. учен. степени канд. биол. наук: спец. 03.00.16 «Экология» / В. Н. Дядько. – Д. - 1990. – 172 с.
11. Докучаев В.В. і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / уклад. В.М. Самородов, С.Л. Кигим. – Полтава: Верстка. - 2007. – 182 с.
12. Зонн С. В. Географо-генетические аспекты почвообразования, эволюции и охраны почв / С. В. Зонн, А.П. Травлеев. – К.: Наук. думка. - 1989. – 216 с.
13. Краснов А. Н. Ботанико-географічний нарис Полтавської губернії. Звіт Полтавському губернському земству / А. Н. Краснов. – Полтава. - 1894. – 30 с.
14. Кенге Т. И. Состояние лесов Полтавской губернии / Т.И. Кенге. – Полтава. - 1909. – 71 с.
15. Карпачевский Л. О. Почвенно-биогеоценологические исследования в лесной биогеоценологии / Л. О. Карпачевский, А.Д. Воронин, Е.А. Дмитриев, М.Н. Строганов. – М.: Моск. ун-ет. - 1980. – 160 с.
16. Кауричев И.С. Практикум по почвоведению / И.С. Кауричев – 3-е изд., перераб., и доп. – М.: Колос.-1980.–272с.
17. Лакида П. І. Ліси Полтавщини: біопродуктивність і динаміка. Монографія / Р. В. Сендзюк, О.В. Морозюк. – Корсунь-Шевченківський: ФОП Майданченко І.С. - 2011. – 219 с.
18. Мац К. О. Полтавська область: природа, населення, господарство. Географічний та історико-економічний нарис / К. О. Мац. 2-е вид., доп. і перероб. – Полтава: Полтавський літератор. - 1998. – 336 с.
19. Проект организации и развития лесного хозяйства Полтавского лесхозага Полтавской области. Полтавское областное производственное лесохозяйственное объединение «Полтавалес» Министерства лесного хозяйства УССР. – Т. 1. – Книга 1. Объяснительная записка. – Ирпень, 1990. – 404 с.
20. Проект організації та розвитку лісового господарства державного підприємства «Полтавське лісове господарство» Полтавського обласного управління лісового та мисливського господарства. Руднянське лісництво. – Ирпень. – 2008. – 60 с.
21. Сукачев В. Н. Основы лесной биогеоценологии / В. Н. Сукачев. – М.: Наука/ - 1964. – 574 с.
22. Травлеев А. П. Лес и почва в условиях степи (спутник полевых исследований геоботаника) / А. П. Травлеев, Л. П. Травлеев. – Д.: ДГУ/ - 1988. – 84 с.
23. Чайка В. Я. Зелені шати Полтавщини / В. Я. Чайка. – Полтава: Криниця/ - 1994. – 132 с.

Реферати

РУДНЯНСКИЙ ЛЕСНОЙ МАССИВ ЗЕЛеноЙ ЗОНЫ ГОРОДА ПОЛТАВЫ (ЭКОЛОГО-БИОЛОГИЧЕСКИЕ И ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ)

Власенко Н.О.

Проведено комплексное исследование естественных и искусственных лесов Руднянского лесного массива, который находится в пределах зеленой зоны г. Полтавы. Указаны типы лесов за О.Л. Бельгардом. Приведена их эколого-биологическая, типологическая и почвенно-геоботаническая характеристики.

Ключевые слова: типология лесов, почвенный разрез, естественные биогеоценозы.

RUDNYANSKIY FOREST AREA OF POLTAVA-CITY GREEN BELT (ECOLOGICAL AND BIOLOGICAL, TYPOLOGICAL PECULIARITIES)

Vlasenko N. O.

Linking research of natural and artificial forests of Rudnyanskiy forest area which is situated inside the Poltava-city green belt has been done. The types according to O.L. Belgard were noted. It was shown their ecological and biological, typological, pedological and geobotanical characteristics.

Key words: forests typology, soil profile cut, natural biogeocenosis.

Стаття надійшла 14.03.2014 р.

Рецензент Байрак О.М.